

УДК [556.537+551.482+502.51+502.175] (477.85)

**АНТРОПОГЕННИЙ ВПЛИВ НА ОДНОРІДНІ ДІЛЯНКИ
РІЧОК БАСЕЙНОВИХ СИСТЕМ ГУКОВА, ДЕРЕЛУЮ ТА ВИЖЕНКИ***Кирилюк О., Кирилюк С.**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Однорідність ділянок русел проявляється за природними чинниками, у господарському освоєнні та антропогенному впливі. У межах виділених однорідних ділянок прослідковано антропогенний вплив на річкове русло.

Ключові слова: антропогенний вплив, однорідна ділянка русла, русло

Постановка проблеми. Специфіка розвитку русел та заплав річок змінюється вздовж течії, причому виділяються ділянки з особливими, відносно однорідними умовами. Ці особливості пов'язані з перетином річкою тектоніко-геологічних структур, з впадінням приток. Однорідність ділянок також проявляється у господарському освоєнні та антропогенному впливі. Це важливо у зв'язку з необхідністю вивчення розвитку природно-антропогенних та антропогенних систем.

Аналіз існуючих досліджень. На сьогоднішній день можемо констатувати практичну відсутність подібних досліджень для обраних басейнових систем, крім авторських [1]. Існуючі паспорти досліджуваних малих річок містять застарілу, подекуди некоректну інформацію, потребуючу значного оновлення та перегляду оптимізаційних й управлінських рішень щодо них [2 - 4].

Постановка задачі. Об'єктом дослідження є однорідні ділянки русел річок басейнових систем малих річок Гукова, Дерелую та Виженки, предметом - антропогенний вплив на них. Основним завданням дослідження є прослідкування антропогенного впливу на однорідні ділянки основних річок басейнових систем та їхніх приток.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи поздовжній профіль головної річки можна обґрунтувати виділення характерних, відносно однорідних ділянок течії, русла та заплави річок Гуків, Дерелуй та Виженка (ОДРЗ). Первинний аналіз поздовжнього профілю та природних умов дозволив виділити на річці Гуків 4 однорідні ділянки.

Однак додатковий аналіз топокарт показав, що власне гирлова ділянка значно виділяється плановими формами у зв'язку із приналежністю до Новоселицької улоговини, тому її було віднесено до ОД 5. На річках Дерелуй та Виженка виділено по 6 однорідних ділянок. Для кожної з них виконано описи природної (довжина ділянки, абсолютні відмітки, похил, ширина днища долини та її форма, характерні руслові форми, мітки високих вод, власне русло та заплава тощо) та антропогенної складової (руслові ставки, наявність прибережних захисних смуг водоохоронних зон, засмічення, скидів, водозаборів, каналізації тощо - Таблиці 2-4).

Річка Гуків. Стік річки Гуків зарегульований 2 ставами загальною площею водного дзеркала 73,2 га.

Засмічення спостерігається у межах сіл Топорівці, Рідківці та Бояни практично всюди, включно з притоками - причому як поодинокі, так і своєрідні штучні острови з пластикових пляшок, шин, дерев, що створює підпір у вище лежачій ділянці й може призвести до прориву та затоплення прилеглої території під час проходження повені чи паводку. У межах ОД 3 та ОД 4 спостерігається найбільше антропогенних впливів: використання заплави під городи, сади, пасовища та сіножаті, вплив аварійних інженерних споруд, обладнаний став "Хвиля", локально - підпір води, використання річки як смітника та місця для миття автотранспорту, обладнання літніх таборів для худоби.

Притоки річки Гуків. На притоках річки зосереджено 19 ставів загальною площею 33,12 га. У селі Топорівці практично кожна притока зарегульована ставом - в основному у верхів'ї. Їх тут налічується 11 шт. (від 0,1 до 5,5 га). У Рідківцях є 4 стави площею від 0,1 до 7,2 га. У Боянах зосереджено також 4 стави - від 0,1 до 11,7 га. Вплив людей на алювіальне середовище в основному полягає у привнесенні у природний склад алювію антропогенної гальки та валунів. Більшість мостових переходів знаходиться у аварійному стані, вони підмиті, частина бетонних кріплень вже у річці, причому для таких малих потоків розміри зруйнованих елементів занадто великі, оскільки річка не може їх транспортувати. Розорювання заплави відбувається повсюдно.

Річка Дерелуй. На усіх ділянках відсутні прибережні захисні смуги та водоохоронні зони. Крім засмічення русла спостерігається захаращення його кущово-деревним матеріалом та пластиковими пляшками. У межах ОД 5 можна спостерігати значне засмічення русла, розміщення житлових будівель та відпочинкових комплексів практично над урізом води (у тій зоні, де по ідеї мала би бути прибережна захисна смуга), наявності мости у аварійному стані (Рис. 3а).

У зоні впадіння у річку Прут видно бетонні чи то опори колишнього мосту, чи так і невикористані для нового (Рис. 3б).

Зведені дані по однорідним ділянкам річок Гукова, Дерелую та Виженки

№ ОД	Довжина ділянки, км	Абсолютні відмітки, м	Поздовжній похил, ‰	Ширина днища долини, м
р. Гуків				
1	3,4	420 – 260	47,1	0 – 8,5
2	10	260 – 200	6,0	25 – 30
3	12,7	200 – 151,8	3,8	600 – 800
4	4	151,8 – 140	2,13	20 – 100
5				
р. Дерелуй				
1	1,5	390 – 320	46,7	0 – 80
2	9,75	320 – 200	14,6	50 – 100
3	3	200 – 190	3,3	150 – 200
4	6,55	190 – 175	2,3	80 – 120
5	11,35	175 – 150	2,1	80 – 100
6	0,9	150 – 145	5,6	
р. Виженка				
1	1,1	910 – 740	154,5	До 20
2	3,2	740 – 600	18,75	35
3	1,3	600 – 550	38,5	35
4	5,1	550 – 450	19,6	45
5	5,2	450 – 350	19,2	100 – 150
6	1,7	350 – 332	10,6	80 – 140 – 300

Таблиця 2

Антропогенний вплив на однорідні ділянки річки Гуків

Вплив	ОД 1	ОД 2	ОД 3	ОД 4	ОД 5
Вплив ставів			+	+	
Розорювання заплави		+	+	+	
Випас худоби		+	+	+	
Засмічення руслу			+	+	
Стихійні скиди			+	+	
Вивіз ПГС					+
Відсутність ПБЗ	+	+	+	+	+

Таблиця 3

Антропогенний вплив на однорідні ділянки річки Дерелуй

Вплив	ОД 1	ОД 2	ОД 3	ОД 4	ОД 5	ОД 6
Вплив аварійних інженерних споруд			+		+	
Розорювання заплави		+	+	+		
Випас худоби		+	+	+		
Засмічення руслу	+	+	+	+	+	+
Стихійні скиди	+	+		+		
Вивіз ПГС						+
Відсутність ПБЗ	+	+	+	+	+	+

Притоки річки Дерелуй. На притоках Дерелую зосереджено 27 ставів загальною площею 116,16 га (ті що стоять на обліку). Найбільша кількість ставів розміщена у селі Михальча, однак вони невеликі - від 0,3 до 0,8 га. Один з найбільших ставів розміщений у селі Кам'яна - 22,96 га, окрім нього у цьому населеному пункті є аквальні об'єкти площею від 0,45 до 22,05 га. У інших селах (Коровія, Молодія, Чагор, Остриця, Великий Кучурів) переважно від 1 до 4 ставів.

Річка Виженка. Річка Виженка є найбільш забрудненою у порівнянні з іншими малими річками НПП "Вижицький". Це в першу чергу пояснюється її географічним положенням, а саме розташуванням в господарській зоні НПП, в межах населеного пункту, с.Виженки. Вона є місцем відпочинку, оздоровлення населення і головне - об'єктом використання для сільського господарства. Але постійне забруднення річки побутовими стоками, змивами з сільськогосподарських

Таблиця 4

Антропогенний вплив на однорідні ділянки річки Виженка

Вплив	ОД 1	ОД 2	ОД 3	ОД 4	ОД 5	ОД 6
Розорювання заплави					+	
Засмічення русла			+	+	+	+
Стихійні скиди					+	+
Оглушка риби					+	+
Виправні роботи у руслі						+
Вивіз ПГС						+

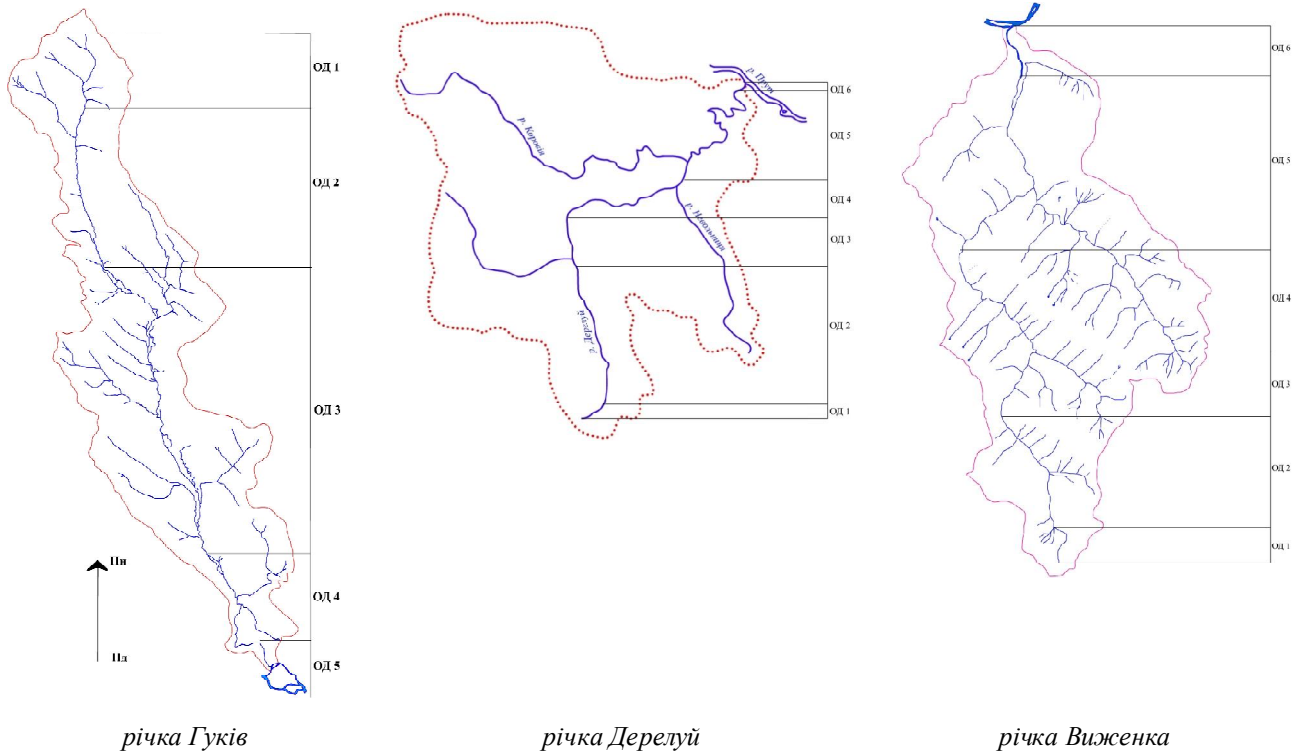

Рис. 1. Поділ основних річок на однорідні ділянки

Рис. 3. Прояви антропогенного впливу на однорідних ділянках річки Дерелуй

угідь поступово перетворили окрасу окультуреного ландшафту у його актуальну проблему. Річка потроху починає втрачати свою рекреаційно-туристську цінність. Для неї характерні явища забруднення, засмічення, замулення, виснаження. Слід відмітити слабку моніторингову систему на даних річках, або навіть взагалі її відсутність.

Верхня та середня течія річки майже не піддаються значному антропогенному впливу - за виключенням незначного засмічення пластиком (середня течія), залишеного туристами.

Нижня течія та безпосередньо ділянки 5 та 6 характеризуються значним антропогенним пресингом на річку: це і скид стічних вод від

закладів оздоровчо-санаторного лікування та баз відпочинку приватного сектору; оглушка риби - браконьєрство; спрямлення і подовження гирлової ділянки.

Притоки річки Виженки. Проблеми антропогенного впливу на основні притоки Виженки зводяться в основному до кількох проблем (переважним чином тому, що вони знаходяться у господарській зоні НПП "Вижицький"): - засмічення русел відпочиваючими приватного сектору (розміщення мангалів та бесідок недалеко від річки); - браконьєрство.

Висновки. Проведений аналіз показав переважуючу антропогенну навантаженість на ОД 3 та 4 на річці Гуків, на ОД 2, 3 та 4 на річці Дерелуй, на ОД 5 та 6 на річці Виженці. Наслідки одного виду впливу можуть бути різними для ділянок русла, що залежить також і від інших умов. Розорювання заплави веде в основному до збільшення стоку наносів, замулення річки, бічної ерозії. Вплив ставів може проявитися у зменшенні водності річки, зменшенні стоку наносів. Випас худоби створює умови для збільшення надходження алювію у русло, замулення річки. Вивіз

піщано-гравійної суміші веде до збільшення стоку наносів, просідання рівнів. Спрямлення окремих ділянок русла зменшує довжину річки. Засмічення русла створює штучні перешкоди у руслі, при скидах різного характеру та митті технічних засобів виникає неприємний запах, колір води. При цьому всьому варто зазначити, що цих проблем можна було б уникнути у разі встановлення прибережних захисних смуг, дотримання умов природоохоронного законодавства.

Список літератури

1. Кирилюк О.В. Геогідроморфологічне обґрунтування методики оцінки стану басейнових систем малих річок (на прикладі річок Гукова, Дерелую та Виженки): Автореферат дис...канд.геогр.н. / Олена Володимирівна Кирилюк/ 11.00.07 - гідрологія суші, водні ресурси, гідрохімія/ Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. - Чернівці, 2013. - 20 с.
2. Паспорт р. Виженки [Текст] / Черновицкий филиал института "Львовпроводхоз". - Черновцы, 1993. - 84 с.
3. Паспорт р. Дерелуй [Текст] / Черновицкий филиал института "Львовпроводхоз". - Черновцы, 1992. - 124 с.
4. Паспорт р. Хукив [Текст] / Черновицкий филиал института "Львовпроводхоз". - Черновцы, 1993. - 89 с.

Кирилюк Е., Кирилюк С. Антропогенное влияние на однородные участки рек бассейновых систем Гукова, Дерелуя и Виженки. Однородность участков русел проявляется по природным факторам, в хозяйственном отношении и антропогенном влиянии. В пределах выделенных однородных участков прослежено антропогенное влияние на речное русло.

Ключевые слова: антропогенное влияние, однородный участок русла, русло

Kiriliuk O., Kiriliuk S. Anthropogenic influence on the river's homogenous plot of Gukiv, Dereluy and Vizhenka basin systems. Homogeneity of the river bed plots in natural factors, in economic relation and anthropogenic influence. Within the limits of the selected homogeneous plots anthropogenic influence is traced on the river-bed.

Key words: anthropogenic influence, homogenous plot of the river bed, river bed